

Національна академія наук України
Національний науково-природничий музей
Українське теріологічне товариство

Серія
Novitates Theriologicae • Pars 9

Дослідження ссавців степових регіонів

*Novitates
Theriologicae*

PPAARRSS 99 • 220020

*Інформаційний бюлетень
Українського теріологічного товариства НАН України*

**ДОСЛІДЖЕННЯ ССАВЦІВ
СТЕПОВИХ РЕГІОНІВ**

Збірник наукових статей
за редакцією І. Загороднюка

Київ • 2020

П-77 **Дослідження ссавців степових регіонів:** збірник наукових праць. Упорядник та редактор: І. Загороднюк. Українське теріологічне товариство та Національний науково-природничий музей НАН України, Київ, 2020. 200 с. (Серія: *Novitates Theriologicae*; Pars 9).

Mammal Research in the Steppe Regions: a collection of scientific works. Compiled and edited by I. Zagorodniuk. Ukrainian Theriological Society and National Museum of Natural History, NAS of Ukraine, Kyiv, 2020. 200 pp. (Series: *Novitates Theriologicae*; Pars 9).

ISBN 978-617-7438-29-7

Дев'ятий випуск Бюлетеню *Novitates Theriologicae* (Теріологічні новини) присвячено теріологічним працям з архіву Теріологічної школи та Лабораторії «Корсак» (Луганський національний університет), що збереглися в упорядника та його колег після вимушеної евакуації з Луганська влітку 2014 р. У випуску вміщено матеріали доповідей і круглих столів на Теріологічних школах та суміжних конференціях (День Зоологічного музею, Динаміка біорізноманіття), організованих Лабораторією «Корсак», а також поточні доробки колег, присвячені вивченню ссавців степових регіонів України, а надто східних її теренів. Загалом у збірнику представлено 25 матеріалів, упорядкованих у п'ять розділів. Випуск підготовлено за ініціативою Ради Теріологічної школи та редколегії видання Праці Теріологічної Школи.

Редколегія випуску: З. Баркасі (заступник голови), В. Бондаренко, А. Волох, С. Гащак, І. Дикий, І. Євстаф'єв, І. Ємельянов, С. Жила, І. Загороднюк (голова, упорядник), О. Киселюк, М. Коробченко, І. Мерзлікін, Е. Різун, З. Селюніна, В. Тищенко, В. Токарський, П. Хоецький.

Макет, редагування, верстка: Ігор Загороднюк

Рекомендація до друку: Протокол № 03/15 засідання Вченої ради Національного науково-природничого музею НАН України від 24.03.2020 р.

ISBN 978-617-7438-29-7

На титульній сторінці — фото сліпачка *Ellobius talpinus* (автор Михайло Колесніков)

Підготовлено у співпраці з видавничою агенцією ТОВ «Комубук»
<https://komubook.com.ua/>

Видання вільно поширюється за умовами ліцензії CC BY-NC

До фауни родини Mustelidae Луганської області

Сергій П. Литвиненко, Галина О. Євтушенко

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ)

LITVINENKO, S. P., YEVTUSHENKO, G. O. To the fauna of Mustelidae of Luhansk Oblast. — The authors' data from the period of their work at the Department of Biology and Zoological Museum of Taras Shevchenko National University of Luhansk from 2002 to 2014, which were recorded in field observation diaries and in the journal of the museum's income, are presented. In general, information on catches and visual registrations of 9 species of the family Mustelidae in Luhansk Oblast in 1998 to 2015 is given. Most of the reported cases concern the following species: *Martes foina* (13 spec.), *M. martes* (10 spec.), *Mustela putorius* and *Vormela peregusna* (5 spec. each), *Mustela lutreola* and *Lutra lutra* (4 spec. each), *Meles meles* (3 spec.), *Mustela eversmanni* and *Neovison vison* (1 spec. each). Most of the specimens of Mustelidae were collected Stanychno-Luhansk Raion of Luhansk Oblast.

Вступ

Події останніх років на Сході України суттєво обмежили можливості дослідження фауни Луганської області, яка потерпає істотних змін. Для порівняння важливо максимально відтворити факти спостережень та здобування представників родини мустелових. Дослідженню цього питання присвячено публікації багатьох авторів (Абеленцев, 1968; Загороднюк, Коробченко, 2008; Філіпенко, 2014, 2015), в яких подається інформація про видовий склад, територіальний розподіл та колекційні збори окремих видів родини Mustelidae в межах Луганської області.

Метою цієї праці є відтворення неопублікованих фактів видобутку або спостереження за представниками родини Mustelidae на території Луганської області, що будуть доповнювати існуючу інформацію. Для цього були проаналізовані дані особистих спостережень авторів та надходження до фондів Зоологічного музею Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (ЗМЛУ) переважно за період 1998–2014 рр.

Факти викладено за кожним видом окремо в хронологічному порядку. Особливу увагу приділено випадкам добування представників родини Mustelidae на території Луганської області. Інформація про географію розповсюдження збиралася безпосередньо від науковців, мисливців, членів УТМР (Українського товариства мисливців та рибалок) а також співробітників обласного та районних лісгоспів.

Куниця кам'яна — *Martes foina* (Erxleben, 1777)

На полюванні в грудні 1998 р. С. П. Литвиненко добув 1 екз. (вночі, на дереві) біля біостанції ЛНУ (ст. Ново-Ільєнко). В с. Верхнє Тепле Станично-Луганського району з 1998 до 2005 р. С. П. Литвиненком на території старого інкубатору добуто 6 екз. *M. foina* (у 2012 р. виготовлене 1 опудало, шкурки інших зберігаються на кафедрі біології в ЛНУ).

На лівобережжі Дінця неодноразово спостерігали сліди представників цього виду під час тропіння взимку 2000–2010 рр., зокрема в околицях ст. Ново-Ільєнко, оз. Сизе, с. Болотене, оз. Богуне, оз. Чистеньке, смт Станиця Луганська, с. Герасимівка, селищ Нижній та Верхній Мінченко, Верхня та Нижня Тепла, Крепі. Також сліди куниці кам'яної в 2000-і рр. періодично спостерігали в околицях с. Веселеньке, заплаві р. Сіверський Донець, районі Великої Вергунки (м. Луганськ), с. Красний Яр.

До музею ЛНУ в листопаді 2003 р. були передані 2 зразки куниці кам'яної: 1 екз. — з околиць с. Лозно-Олександрівка здобутий і переданий В. Артющенком, 1 екз. переданий із с. Герасимівка О. Кондратенком. На території м. Луганськ, у Кам'янобродському районі, взимку 2004 р. місцевим мешканцем спіймана 1 особина, тушка якої зберігається в ЗМЛУ.

Із Слов'яносербського району та м. Щастя (район Мертвого Донця) до зоомузею ЛНУ (м. Луганськ) з 2005 р. до 2008 р. передано 2 особини, які були добуті Ю. Галашем. У 2008 р. Г. О. Дєдовим до ЗМЛУ передано 1 екз. із с. Верхній Мінченко. У с. Старий Айдар під час відлову пацюків в 2010 р. (червень) місцевим мешканцем спіймано 1 екз. куниці кам'яної в курнику (зразок передано до ЗМЛУ).

Куниця звичайна — *Martes martes* (Linnaeus, 1758)

Авторам відомо про 10 особин куниці лісової, що добуті на території Луганської області в період з 1999 р. по 2008 р.

На луках вздовж смуги очерету по р. Черепаха біля с. Криничне (Міловський район) в березні 1999 р. спіймано 1 особина під час відлову лисиць капканами. В околицях с. Ново-Українка (Марківський район) в байраку в грудні 2003 р. місцеві мешканці добули 1 екз. на полюванні. На старому інкубаторі с. Тепле (Станично-Луганський район) в березні 2004 р. спіймано 1 екз. капканом. Три особини добуті в період 2004–2007 р. р.: 2 екз. здобуто Ю. Галашем в околицях м. Слов'яносербськ та с. Трьохізбенка; 1 особина зловлена мешканцем м. Щастя на околицях міста в заплаві р. Сіверський Донець.

Також відомо про відлов трьох екз. куниці звичайної у 2008 р.: на полюванні в с. Грибуваха (Антрацитівський район) місцевим єгерем; на полюванні в околицях м. Старобільськ головою УТМР М. М. Наумовим (виготовлено опудало для офісу УТМР в Луганську); підібрано збиту на дорозі під м. Щастя С. П. Литвиненком (виготовлене опудало для ЗМЛУ).

Тхір норка — *Mustela lutreola* (Linnaeus, 1761)

С. П. Литвиненком в 1992 р. добуто 1 особину на оз. Підпісочне в околицях станиці Митякінська Ростовської області під час полювання на ондатру та 1 особину в листопаді 2001 р. в хатці ондатри в капкан на заплавному озері в околицях між с. Сизе та с. Болотене. Ще дві особини спіймані в 2000 р. на капкани під час відлову ондатр місцевими мешканцями: 1 особина (самець) — с. Великоцьк; 1 особина — на р. Черепаха біля с. Криничне. Шкурки обох збереглися в колекції С. П. Литвиненка.

Тхір чорний — *Mustela putorius* (Linnaeus, 1758)

Відомо два випадки відлову цього виду в 2003 р. Одна особина (великий самець) зловлена в грудні на обвідному каналі Станично-Луганського рибгоспу в період після спуску ставів в норі єнота уссурійського. Череп знаходиться в остеологічній колекції ЗМЛУ (м. Луганськ) Друга особина спіймана мешканцем с. Курячівка Марківського району взимку.

На території старого інкубатору між с. Тепле та с. Нижній Мінченюк в січні 2005 р. С. П. Литвиненком зловлено 1 особину. Опудало цього екз. виставлено у вітрині ЗМЛУ (м. Луганськ). До ЗМЛУ Ю. Галашем передано два екз., що спіймані мисливськими собаками в околицях с. Металіст та с. Райгородка взимку протягом 2008–2010 рр.

Тхір степовий — *Mustela eversmanni* (Lesson, 1827)

В терново-вишневій смузі між городами біля р. Тепла в с. Нижній Мінченюк на початку грудня 2002 р. 1 екз. спіймано в капкан. Череп не зберігся, шкурка зберігається у С. П. Литвиненка. Неодноразово С. П. Литвиненко спостерігав нори та слід тхорів біля поселень бабаків на водорозділі р. Деркул та р. Комишна на схід від хуторів Машликіне та Новоруський Ростовської області під час досліджень у складі міжнародної експедиції з вивчення перспективних заповідних територій Степу (червень 2009 р.).

Тхір американський — *Neovison vison* (Schreber, 1777)

В околицях с. Кряківка Слов'яносербського району на оз. Біліївське в 2012 р. спіймано 1 ос. лайкою місцевого мисливця. Череп знаходиться в остеологічній колекції ЗМЛУ, шкурка — в колекції С. П. Литвиненка.

Перегузня звичайна — *Vormela peregusna* (Güldenstädt, 1770)

До ЗМЛУ передано 1 особину, що добута Ю. Галашем у 2008–2009 рр. (осінь–зима) в околицях с. Трьохізбенка. Тушка тривалий час зберігалася в морозильній камері ЗМЛУ, проте зіпсувалася в 2014 р. На території м. Луганськ (Велика Вергунка), в трансформаційній будці в 2009 р. (жовтень–листопад) спіймана 1 особина, з якої виготовлено опудало, що експонується в

ЗМЛУ. На полюванні в 2010 р. в с. Металіст лайкою спіймано 1 особину, що мешкала у С. П. Литвиненка майже місяць у клітці в гаражі, звідки втекла.

До ЗМЛУ в січні 2012 р. потрапила особина, добута мешканцем м. Щастя. Тушка зіпсувалася в морозильній камері в 2014 р. під час відключення електромережі. Ще одна особина 2012 р. добута В. Артюшенком в околицях с. Лозно-Олександрівка, з неї виготовлено опудало для кафе «Поляна» (м. Луганськ). Ще 1 особина передана у 2013 р. до ЗМЛУ Г. О. Дедовим, яка зловлена мешканцем с. Верхній Мінченко під час вилову пацюків.

Борсук європейський — *Meles meles* (Linnaeus, 1758)

До ЗМЛУ Литвиненком С. П. закуплено три екземпляри борсука у мисливців: у 2004 р. (добуто Ю. Галашем біля с. Червоний Яр), у 2005 р. (добуто Ю. Галашем в околицях с. Металіст), у 2007 р. (добуто місцевими мисливцями в околицях с. Данилівка).

Видра річкова — *Lutra lutra* (Linnaeus, 1758)

Рідкісний в попередні роки вид, який з 2000 р. став нарощувати чисельність і збільшувати ареал (Загороднюк & Коробченко 2008). За даними мисливствознавця Копиленка В. І. та місцевих єгерів (усні повідомлення) видра тримається переважно заплави річки Сіверський Донець, де мешкає як в самій річці, так і в численних заплавних озерах, таких як оз. Черникове і оз. Чернече в Кременських лісах, оз. Біляївське (Слов'яносербський район Луганської області). У Станично-Луганському районі Луганщини видр відзначали на річці Деркул, в околицях біостанції ЛНУ (ст. Ново-Ільєнко) (повідомлення місцевих рибалок та сторожа біостанції — спостереження 1999–2000 рр.), оз. Сизе (околиці с. Болотяне), оз. Пенькувате (околиці смт Станиця Луганська) і ставках Станично-Луганського рибгоспу, де регулярно відмічалися сліди перебування (відомості авторів).

Протягом жовтня-грудня 2010–2014 років з с. Верхній Мінченко Станично-Луганського району до ЗМЛУ надійшло 4 особини видри (2 самця довжиною 110 см та 2 самки довжиною 95 см), які були спіймані Г. О. Дедовим на особистому подвір'ї в ставку-копанці (100 м від р. Тепла). Шкурки зберігалися в морозильній камері зоомузею ЛНУ до літа 2014 р., потім ці матеріали зіпсувалися через відсутність електрики у м. Луганськ і були утилізовані. Залишилося два черепи в експозиції музею (список поповнення ЗМЛУ).

Подяки

Автори щиро дякують колегам, які повідомили про знахідки рідкісних видів та (або) передали матеріал до колекцій, зокрема Ю. Галашеві, В. Артюшенку, Г. О. Дедову, М. М. Наумову, В. І. Копиленку, В. В. Ветрову а також І. В. Загороднюку за пропозицію щодо підготовки цієї публікації та редагування рукопису.

Література • References

- Абеленцев, В. І. 1968. *Куницеві*. Наукова думка, Київ, 1–278. (Серія: Фауна України. Том 1: Ссавці, Вип. 3). [Abelentsev, V. I. 1968. *Mustelids*. Naukova Dumka, Kyiv, 1–278. (Series: Fauna of Ukraine. Volume 1: Mammals, Issue 3). (In Ukrainian)]
- Загороднюк, І., Коробченко, М. 2008. Раритетна теріофауна східної України: її склад і поширення рідкісних видів. *Раритетна теріофауна та її охорона*. За ред. І. Загороднюка. Луганськ, 107–156. (Серія: Праці Теріологічної школи; Вип. 9). [Zagorodniuk, I., Korobchenko, M. 2008. Rare fauna of eastern Ukraine: composition and distribution of rare species. In: Zagorodniuk, I. (ed.). *Rarity Mammal Fauna and its Protection*. Luhansk, 107–156. (Series: Proceedings of the Theriological School; Vol. 9). (In Ukrainian)]
- Філіпенко, С. 2014. Знахідки тхора степового (*Mustela eversmanni* Lesson, 1827) в Україні: огляд зоологічних колекцій. *Праці Теріологічної Школи*, **12**: 102–107. [Filipenko, S. 2014. Records of the steppe polecat (*Mustela eversmanni* Lesson, 1827) in Ukraine: review of zoological collections. *Proceedings of the Theriological School*, **12**: 102–107. (In Ukrainian)]
- Філіпенко, С. 2015. Зразки родини Мустелові (*Mustelidae*) з України в колекціях зоологічних музеїв України. Природничі музеї: роль в освіті та науці. Київ, 69–71. [Filipenko, S. 2015. Specimens of family *Mustelidae* from Ukraine in the collections of the Zoological Museums of Ukraine. *Natural History Museums: The Role in Education and Science*. Kyiv, 69–71. (In Ukrainian)]

Резюме

ЛИТВИНЕНКО, С. П., ЄВТУШЕНКО, Г. О. До фауни родини *Mustelidae* Луганської області. — Представлено дані авторів з періоду роботи на кафедрі біології та в Зоологічному музеї Луганського національного університету ім. Т. Шевченка з 2002 по 2014 рр., які фіксувалися у щоденниках польових спостережень та в журналі обліку надходжень до музею. Загалом наведено інформацію про випадки добування та візуальні реєстрації 9 видів родини *Mustelidae* на території Луганської обл. з 1998 р. до 2015 р. Переважна кількість відомих випадків здобування стосується таких видів — *Martes foina* (13 екз.), *M. martes* (10 екз.), *Mustela putorius* та *Vormela peregusna* (по 5 екз.); *Mustela lutreola* та *Lutra lutra* (по 4 екз.); *Meles meles* (3 екз.); *Mustela eversmanni* та *Neovison vison* (по 1 екз.). Переважна кількість зібраних зразків представників родини *Mustelidae* походять з території Станично-Луганського району Луганської області.